

TÜRK MÜZİK EĞİTİMİNDE ÇOK YÖNLÜ BİR KİŞİLİK “CEMAL REŞİT REY”¹

Doç. Dr. Mustafa USLU²

ÖZ

Cemal Reşit Rey, müzik sanatına ve müzik eğitime yaptığı üst düzey katkılarla çok yönlü, üretken ve çalışkan bir şahsiyet olarak dikkat çekmiştir. Uluslararası bir müzik kariyeri bulunan sanatçımız, besteci, eğitimci, orkestra şefi ve yönetici gibi vasıflara sahip olan, yaptığı her işi en üst düzeyde sorumluluk duygusu ve başarı ile yürütmüş, incelemeye ve araştırmaya değer bir kişiliktir. Cemal Reşit Rey, Cumhuriyet’in ilanından iki ay önce Paris Konservatuarı’ndan mezun olmuş ve henüz 19 yaşındayken, İstanbul Belediyesi Darüelhan’a (ilk konservatuar) hoca olarak çağırılmıştır. Avrupa’da onu büyük bir kariyer beklerken, hocalarının tüm engellemelerine rağmen, İstanbul’a dönerek ülkesine hizmet etmeyi tercih eden Rey, bu kararı ile vatanına olan bağlılığını da göstermiştir. Türkiye’de klasik müzik çalışmalarına öncülük eden sanatçımız, çeşitli orkestralar kurup, bunları yurt içindeki ve dışındaki konserlerde yönetmiş, çok sayıda öğrenci yetiştirmiş, bir yandan klasik müziği ülkemizde yaymaya çalışmış, diğer yandan da çeşitli operalar ve operetler yazarak, tiyatro dünyasına kıymetli eserler kazandırmıştır. Rey, ülkemizde müzik sanatına önemli hizmetleri bulunan Flarmoni Derneği’nin kuruluşunda büyük çaba göstermiş ve başkanlığını yapmıştır. Ayrıca, Türkiye’de ilk olarak “Yaylılar Orkestrası”nı kurmuş ve bu orkestrayı yönetmiştir.

“Türk Beşleri” diye adlandırılan besteciler kuşağının ilk temsilcisi olan Cemal Reşit Rey, yaptığı bestelerle de sanat çevrelerince önemli beğeni kazanan ve müzik sanatçıları tarafından aranan bir kişi olmuştur. Rey ayrıca, çok sayıda orkestra yapıtları, konçertolar, konçertant parçalar, oda müzikleri, piyano, şan ve piyano, şan ve orkestra, koro eserleri, marşlar ve sahne müzikleri besteleyerek müzik alanına önemli katkılar sağlamıştır. Türk halk müziğine verdiği değer ve bestelediği türküler de bestecimizin dikkat çeken diğer özelliklerindedir.

Bu araştırmada, betimsel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmış ve çok yönlü çalışmalarıyla dikkat çeken değerli sanatçı ve eğitimci, Cemal Reşit Rey’le ilgili elde edilen bulgular değerlendirilip yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cemal Reşit Rey, Türk Beşleri, Sanatçı, Eğitimci, Orkestra Şefi

¹ Bu makale, 01. Ekim 2012 tarihinde, Sinop Üniversitesi Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim Bilimleri Araştırmaları Sempozyumu’nda, sunulmuştur.

²Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı, muslu@marmara.edu.tr

A VERSITILE ACTOR of TURKISH MUSIC TRAINING “Cemal Reşit REY”

ABSTRACT

Cemal Reşit REY had been the centre of attraction with his productivity, hard work and great contribution to the both art of music and music training. He absolutely worth for being the subject of a research for his international music career, his titles of composer, tutor, conductor, director and his great sense of responsibility and success in every single task he took. Cemal Reşit REY had graduated from the Conservatory of Paris just two months before the foundation of Turkish Republic and only his age of 19, he had been invited to the first conservatory, Darülelhan, of Istanbul Municipality as an instructor. Although the bright future ahead of him in Europe and all the efforts of his teachers, he chose to come back to Istanbul and serve for his country and he showed his love and his bond to his roots and country. He had lead several works of classical music in Turkey, founded various orchestras, conducted them at the national and international concerts, trained many students, written various precious operas and operettas contributing to world of theatre besides promoting the classical music in our country. REY had played a great role in the foundation process of Association of Philharmonic which has been giving great support to the art of music in our country and lead it for a period of time. Moreover, first time in Turkey he founded “Orchestra of Strings” and conducted it.

Cemal Reşit REY as the first representative of a generation of composers known as “Turkish Fives” received a great appreciation and attraction from art society and music artists with his compositions. Furthermore, with his pieces of orchestra, concertos, concertante pieces, chamber musicals, piano pieces, vocal and piano pieces, vocal and orchestra pieces, choirs, anthems and musicals for stage, REY had given a huge contribution to the field of music. His attention to the Turkish Folk Music and folk songs that he composed was a different side of REY that worth for attention.

In this research, mostly descriptive research methods and techniques had been used and information about our precious artist, Cemal Reşit REY, who is standing out with his versatile works and pieces had been evaluated and interpreted.

Key Words: Cemal Reşit Rey, Turkish Fives, Artist, Instructor, Conductor

GİRİŞ

Müzisyen bir aile ortamında yetişen Cemal Reşit Rey, ailesinden aldığı müziksel birikimleri, eğitimsel ve sanatsal kişiliğine ve düzeyine yansıtmıştır. Özellikle Türk müzik eğitimine katkı yapabilecek nitelikteki müzik yaratıları, Cemal Reşit Rey’e ayrıcalık katan bir unsur olarak değerlendirilebilir. Cemal Reşit Rey, farklı alanlarda ve değişik seviyelerde ürettiği bestelerle, Türk müzik eğitimine dağar zenginliği kazandırmış bir şahsiyettir. Oldukça genç sayılabilecek bir yaşta Avrupa’dan ülkesine dönüp, konservatuvarda müzik eğitimciliği serüvenine başlayarak, bu yapısını tüm yaşamına dağıtmıştır. Türk halk müziğine olan ilgisi ve yatkınlığı, onun bu türde özgün çalışmalar üretmesiyle ve bunları basım haline getirerek kitlelere ulaştırmasıyla anlam kazanmıştır. Bu bağlamda, kendi müziğimizin yurtdışında tanıtılmasına da öncülük etmiştir. Orkestra şefi olarak, önemli sanatçılarla çalışması ve

kaliteli eserleri repertuarına alarak kullanması, Cemal Reşit Rey'i değerli kılan konulardandır. Hem uluslararası kariyeri bulunan solist sanatçılarla, konuk şefleri ülkemizde ağırlaması, hem de buradaki çalışmalarını yabancı ülkelerde konserler vererek sunması sanatçımızın yaptığı değerli çalışmalar arasındadır.

Cemal Reşit Rey'in kuramsal çalışmalar kapsamında, yaptığı çeşitli yöneticilikler ve yeni oluşumlara verdiği destekler, ülkemizin sanatsal ve eğitimsel kalkınmasına katkı oluşturan uygulamalarındandır.

Kendi alanında birçok ilke imza atan Cemal Reşit Rey, incelenmesi, değerlendirilmesi, takdir edilmesi, sürekli gündemde tutulması gereken önemli bir değerimizdir.

Cemal Reşit Rey'in Özgeçmişi

Cemal Reşit Rey, sarayla yakın ilişkileri olan, son Osmanlı ailelerinden birinin oğluydu. 25 Ekim 1904'te Kudüs'te doğdu. Babası Ahmet Reşit Bey, o dönemde Kudüs'e mutasarrıf olarak atanmıştı. Cemal Reşit'in müziğe yeteneği o yıllarda ortaya çıktı. Diğer çocuklar sokakta oynarken, o bulduğu bir akordeonu çalmaya ve ondan çıkan sesleri taklit etmeye çalışıyordu. Beş yaşındayken ailece İstanbul'a geldiler. Burada bir yandan ilkokula giderken, bir yandan da ailesi ve yakınlarının kendisindeki üstün yeteneği fark etmeleri sonucu, çok küçük yaşta piyano öğrenimine başladı. O kadar yetenekli ve başarılıydı ki, daha 7 yaşındayken bir "vals" besteledi.

Küçük yaşta annesinden piyano dersleri alan sanatçı, ilköğrenimine 1910 yılında Galatasaray Lisesi'nin ilkokul kısmında başlamıştır. Bu sırada Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) olan babası, Babıâli vakasından sonra, 1913'te yurdu terk etmek zorunda kalmış ve ailesiyle Paris'e yerleşmiştir (Say, 2010, s.143).

Cemal Reşit Rey, daha çocuk yaşlarında Mahler'i orkestra yönetirken görecek, konservatuvarda onu müdür ve ünlü besteci Gabriel Faure dinleyecektir. Faure onu dinledikten sonra, ünlü pedagog Marguerite Long'a telefon açar ve "Madam, size bir Türk çocuğu gönderiyorum ve hiçbir şey söylemiyorum, kendiniz göreceksiniz" der. Sonra babasına dönerek, "Oğlunuz hayatta müzikten başka hiçbir şey yapamaz" diyerek onun müzik dehasını hemen keşfeder. Debussy'nin öğrencisi, Ravel'in en yakın dostlarından ve eserlerini en iyi yorumlayan piyanistlerden biri olan Marguerite Long, 19 yaşına kadar hiç para almadan Cemal Reşit'in eğitimi ile yakından ilgilenmiştir. Cemal Reşit ise yaşından beklenmeyecek bir ustalıkla icra ettiği müziği ile Madam Long'u adeta büyülemiştir.

1914'de Birinci dünya savaşı başladı. Fransa bu savaştan mağlup çıktı ve geri çekildi. Bunun üzerine aile Fransa'nın kuşatılması korkusuyla Cenevre' ye göç etti. Cemal Reşit, eğitimine burada, Cenevre Konservatuvarı'nda devam ederken, normal lise eğitimini de sürdürdü. Konservatuvar'ın ustalık sınıfına kadar yükseldi, fakat 1919'da babası dâhiliye nazırlığına atanınca İstanbul'a geldiler. Baba, oğlunu hemen İstanbul'da bir piyano öğretmenine götürdü. Ancak, çocuğun piyano bilgisi öğretmeninkinden fazlaydı. Cemal Reşit bu kez tek başına Paris'e eğitime gönderildi, tekrar Marguerite Long'la çalışmaya başladı.

Konservatuvar'da Gabriel Fauret'den müzik estetiği dersleri, Henri Dufosse'tan da orkestra yönetiminin tüm inceliklerini öğrendi. Burada Marguerite Long, Edouard Mathe ve Raoul Laparra'nın öğrencisi olarak adeta bir mücevher gibi işlendi. Besteci, piyanist ve orkestra şefliği üzerinde eğitim gördü. Daha okul yıllarında besteleriyle ilgi çekmeye başladı.

Cemal Reşit, Cumhuriyet'in ilanından iki ay önce Paris Konservatuvarı'ndan mezun oldu. İstanbul- Kudüs- Manastır- Paris ve Cenevre arasında mekik dokuyan Rey'in bu çocukluk ve öğrenim dönemi, hizmetçiler, dadılar, kalfalar ve öğretmenler arasında geçen bu

gençlik yılları, Cumhuriyet'in ilanından iki hafta önce son buldu. Artık kesin olarak vatanına dönüyordu. Bu o'nun için bambaşka bir döneme ilk adımını atması ve gelecek yıllarda üstleneceği büyük bir sorumluluğu üstlenmesi dönemini de başlatıyordu.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise, Cumhuriyet'in kuruluşuna paralel yeni bir milli kimlik arayışı içerisinde, müzik alanında da bir takım değişimler ve kurumlaşmaya dönük çalışmalar gözlemlendi. Öncelikle Atatürk'ün düşüncelerine dayanan yeni yönelimler, müzik eğitiminde çağdaş bir düzey yakalamak temeline dayalı köklü atılımlar yapılmasını gerektiriyordu. Bu doğrultuda, bir sistem içerisinde bazı değişimler ve gelişimler görüldü. Cumhuriyet'le birlikte müzikte kurumsallaşmaya dönük yeni oluşumlar, zamanla yurdun her yanına ürün olarak yansımaya başladı. 1923'te İstanbul'da mevcut olan Musiki Encümeni lağvedildi. Darü'l-Elhan, Maarif Vekâleti'nden ayrılıp İstanbul Valiliği'ne bağlandı ve müfredatına Batı müziği dersleri ilave edilerek yeniden yapılandırıldı. Kurum, her iki şubede en ünlü ve usta müzisyenlerin yer aldığı, yayınların başlatıldığı, ortak konserlerin verildiği, İstanbul halkı, devlet erkânı ve basın tarafından sonsuz ilgi gören bir yapı arz etti. Okulun açılışından kısa bir süre sonra yayınlanmaya başlayan Darü'l-Elhan Mecmuası'nın ilk sayısında, bu coşkulu faaliyetlerin ve yayınların dökümü yer aldı (Paçacı 1999, s.13).

İstanbul'da 1920'li yıllarda, çoksesli kültürde bir müzik dünyasının yaratılmasındaki başlıca öncü isim Cemal Reşit Rey idi. Cemal Reşit Rey, önce 1926'da bir koro kurdu. Ardından, İstanbul Trio olarak Asal kardeşlerle çello-keman-piyano üçlüsü oluşturup konserler verdiler. 1934 yılında bir yaylı çalgılar topluluğunu oluşturdu. Üyelerin bazıları konservatuvar öğrencisi, bazıları ise meslekten olmayan müzikçilerdi. Örneğin, bu toplulukta doktorlar ve mühendisler yer almaktaydı. Toplulukta çalanlar hiçbir karşılık beklemeden, büyük özverilerle çalışıp konserler verdiler. 1944'te nefesli sazların eklenmesiyle senfoni orkestrası kimliğine bürünen topluluk, 1945'te İstanbul Şehir Orkestrası adını aldı. 1972'ye kadar Belediye'ye bağlı olarak her pazar düzenli konserler veren orkestra, 1972'de İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'na dönüştü (İlyasoğlu 1999, s.73).

Cemal Reşit Rey, Osmanlı-Türk-Batı kültürlerini almış, bunu güzel bir mozaik tablosuna dönüştürmüş ve çoktandır kendini Türkiye'de, Türk müziğinde yepyeni bir geçiş yapmaya hazırlamıştı. Darülelhan'da piyano ve besteleme öğretmenliği görevini üstlendi. Bu okul sonradan İstanbul Belediye Konservatuvarı adını aldı. Bu görevden itibaren sayısız müzisyen yetiştirmekle kalmadı, kuruluşunda çok olumlu katkılarda bulunduğu "Filarmoni Derneği" başkanı da oldu. Türkiye'nin ilk "Yaylılar Orkestra"sını kurdu ve bu orkestrayı başarıyla yönetti.

1934 yılında müzik ile ilgili reform hareketine yönelildiğinde, Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yasama yılını açarken vermiş olduğu söylevde, müzik değişiminin yapılacağını vurgulamıştır. Bu konuda bazı yeni kararlara varıldığı görülmektedir. Gelişmelerin başında, Ankara'da zamanın Maarif Vekili Abidin Özmen başkanlığında, sekiz tanınmış müzisyenden oluşan bir danışma kurulunun toplanması vardı. Cevat Memduh Altar (1902 - 1995), Cemal Reşit Rey (1904-1985), Ferit Alnar (1906-1978), Halil Bedii Yönetken (1899-1968), Necil Kazım Akses (1908-1999), Ulvi Cemal Erkin (1906-1973), Nurullah Taşkıran (1901-1952) ve Cezmi Erinc'ten oluşan bu heyet tarafından, güzel sanatların gelişmesine hizmet edecek bağımsız bir Umum Müdürlüğü'nün ve Devlet Mûsikî ve Tiyatro Akademisi'nin kurulması tavsiye olundu. Daha sonra Münir Hayri Egeli, bu Akademi'nin kuruluş çalışmaları ile görevlendirildi.

Cemal Reşit Rey'in anlattıklarına göre; Atatürk heyetin bu çalışmalarını yakından izlemiş ve sık sık telefon ederek ileri sürülen öneriler hakkında bilgi almıştı. Atatürk; operası, tiyatrosu ve balesi olmayan bir ulusun, uygar milletler arasında yer alamayacağını ve bu

sanatların da ancak Batılı bir anlayış, bilimsel eğitim ve çalışma düzeni ile gerçekleşeceğini bilerek, yurdumuzun ileri gelen müzikolog ve sahne adamlarını ve bu konularda dünyada ün yapmış müzisyen, sahne adamları ve folklorcuları, (Licco Amar, Joseph Marks, Paul Hindemith, Kurt Reinhardt...) Ankara'ya davet ederek incelemeler yaptırmıştı. (Altar 1982, s.5-6)

Cemal Reşit Rey 1950'den sonra ise Yeni-klasikçiliğe yönelen, daha kapalı, gizemci, tasavvuf felsefesine eğilen yapıtlar yazmıştır. *Çağrılış* ve *Fatih* adlı senfonik şiirleri, bu anlayışın örneklerindedir. "Piyano ve orkestra için" *Kâtibim* çeşitlemeleri (1961), Rey'in tanınmış yapıtlarındandır (Say, 2006, s.519). Rey, Türkiye'de "Türk Beşleri" diye adlandırılan besteciler kuşağının ilk temsilcisi ve bestelediği eserleri ile Türkiye'de klasik müzik sanatçıları tarafından en çok aranan isim oldu. Ünlüleri Türkiye sınırlarını aşan birçok müzisyen Cemal Reşit Rey' in bir öğrencisi olmaktan sonsuz gurur duymakta ve hocalarını büyük bir saygıyla anmaktadırlar.

Atatürk döneminde gerçekleştirilmesine çalışılan müzik atılımında O, bir "Misyoner" gibi çalışıp, tarihsel görevler üstlendi. Rey, bu uğraşına senfoniler, müzikaller, marşlar ve operetlerin yanı sıra halk müziğine verdiği değer ve bestelediği türkülerle de önemli katkıda bulundu.

1985'de "Lüküs Hayat" 51 yıl aradan sonra yine aynı sahnede İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahnelendi. Cemal Reşit Rey, gecesini için özel olarak hastaneden çıkarıldı ve Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'na getirildi. Eser, yıllar sonra yine büyük bir başarı kazandı. Haldun Dormen ve Gencay Gürün onu alkışlar arasında sahneye çıkardılar, Rey, anlatılmaz derecede mutlu oldu. Seyirci onu dakikalarca ayakta alkışladı. Bu onun son sahneye çıkışı oldu. Ertesi gün tekrar hastaneye yatırıldı ve buradan ikinci çıkışında Edirnekapı'daki aile mezarlığına defnedildi.

Cemal Reşit Rey'in Besteciliği

On dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla geçerken Avrupa' daki bestecileri etkileyen en önemli iki akım, Post-Romantizm ve ulusçuluk akımıdır. Bununla beraber Webern, Milhaud, Honegger, Stravinski, Satie ve diğer post romantik besteciler, yarattıkları eserlerle "Impressionisme" (izlenimcilik) akımını yaygınlaştırmışlardır. Cemal Reşit de çocukluk yıllarından beri Fransız kültürünün etkisi altında yetiştiği için eserlerinde izlenimcilik akımı ve Fransız etkisi göze çarpmaktadır. Tabii ki daha sonra halk türkülerini sentezleyip çok sesli yaparak kendine ait örnekler vermiştir. Bu türkülerini 1926 yılından itibaren çok sesli tarzda armonize etmeye başlamıştır. Bu da araştırmacıların belirttiği gibi Rey' in bestecilik hayatının birinci dönemine başladığını gösterir. (Yürük, 2006, s.17)

Cemal Reşit'in bestecilik serüveni, 1926'da Türk halk müziği gerecinden yararlanarak yazdığı *12 Anadolu Türküsi* ile başlar. 1930'lu yıllarda yazdığı operetlerle halkı çoksesli müziğe yakınlaştırmayı öngörmüştür. Yine bu dönemde bestelediği "orkestra için *Enstantaneler*" (1931), "ezgisel ve çok yüzeyli kuruluşundaki özgünlük yanında, izlenimciliğin parlak, ışıltılı aydınlığını taşır." (Say, 1987, s.393)

Cemal Reşit Rey'in bestecilik yaşamının ilk başlarında eserlerinde kullandığı anonim halk ezgileri, bu ezgilere uyguladığı armonizasyonlar, Türk halk müziğine duyduğu sempatiyi ve o müzikten etkilendiğini gösterir.

Halil Bedi Yönetken'in Osman Pehlivan'dan notaya aldığı Sarı Zeybek, Karşı Be Karşı, On ikidir Efeler adlı 3 zeybek notasını Cemal Reşit Rey'e verdikten bir hafta sonra Rey

notaları piyano eşliğinde ezgileyip, hem çalıp hem söylemiştir (Rey, 2007, s.110). Bu da bir Türk bestecisinin otantik Türk halk müziğini batı müziği tekniği ile çok seslendirdiğine örnektir. Cemal Reşit Rey bu 3 zeybek notasını ezgilendirdikten sonra bu konuda daha başka ezgiler de elde etmiş olacaktır ki, bunun üzerine “12 Anadolu Türküsü”nü bestelemiştir.

Bestecinin nice yapıtının ilk seslendirilişi, Avrupa’nın önemli şefleri yönetiminde ve tanınmış orkestraları tarafından yapılmıştır. 12 Anadolu Türküsü’nün dördü 1926’da Paris’in Pleyel Salonu’nda seslendirilmiş ve aynı yıl Heugel Matbaası tarafından yayınlanmıştır (İlyasoğlu, 2007, s.24).

Besteci tüm eserlerinde ezgisel çizgiyi yakalamış armoniye önem vermiştir. Bestelerini ya belirli bir makam çerçevesinde ya da belirli bir tona bağlı armonik yapıda bestelemiştir.

Orkestra için bestelediği ‘Enstantaneler’ adlı eser, ezgisel ve çok yüzeyli kuruluşundaki özgünlük yanında, izlenimciliğin parlak, ışıltılı aydınlığını taşır. 1950’den sonra ise yeni-klasikçiliğe yönelen, daha kapalı, gizemci, tasavvuf felsefesine eğilen eserler yapmıştır. ‘Çağrılış’ ve ‘Fatih’ adlı senfonik şiirleri bu anlayışın örneklerindedir (Güler, 2010, s.30).

Cemal Reşit Rey, besteci olarak ülkemize ne gibi yenilikler getirmiştir diye irdelenirse, Rey’ in Avrupa’da aldığı eğitimin ışığında ülkesine getirdiği yeni bir tarz ve armoni teknikleriyle, Fransız tınısının o çağdaş yapısını, kulağa yabancı olan o stilini gayet başarılı bir şekilde Türk ezgileriyle sentezlediğini görmekteyiz. Böylece, bu yaptığı iş başlı başına ülkemiz için bir yenilik teşkil etmiştir. (Yürük, 2006, s.36)

Cemal Reşit Rey, ilk kez halk ezgilerini çokseslendiren, ilk büyük senfonileri, senfonik şiirleri, konçertoları, oda müziklerini, piyano parçalarını, sahne yapıtlarını yazan bestecimiz. Türk Beşleri’nin öncüsü, geniş kitleye seslenen yönüyle de bir “popüler kültür” kahramanı, hala dillerden düşmeyen Lüküs Hayat opereti ve Onuncu Yıl Marşı’yla her an aramızda yaşayan bir gizli kahramandır (İlyasoğlu, 2005, s.14).

Cemal Reşit Rey’in Orkestra Şefliği

Cemal Reşit Rey, Paris Konservatuvarı’nda 3 yıl Henri Defosse gibi ünlü bir şef ile orkestra şefliği çalışmış olmasına rağmen, bu işin diplomasına sahip değildir. İlk şeflik deneyimine 1932 Şubat’ında Paris’teki Theatre des Champs Elysees Salonu’nda Padeloup Orkestrası ile kendi eseri olan “Karagöz Süiti”ni yöneterek başlamıştır.

Cemal Reşit çok disiplinli bir orkestra şefi idi. Provalara zamanından önce gelirdi ve provaya başladıktan sonra herkesin sadece müziği düşünmesini isterdi. Cemal Reşit, çalınan eserin tarihçesini, bestecinin yaşadığı dönemdeki koşullarını ve eseri nasıl yazdığı hakkındaki birçok bilgiyi orkestra üyelerine anlatırdı. (İlyasoğlu, 1997, s. 196)

Cemal Reşit Rey, 1934 yılında Darülelhan’da yaylı çalgılar orkestrasını kurmuş ve bu orkestra ile birçok konser düzenlemiştir. 1938 yılında Cemal Reşit Rey, ile eski tanışıklığı olan Alfred Cortot İstanbul’a gelip Rey’in iki piyano konçertosunu çalmak istemiştir. Bunun üzerine konservatuvar öğrencileri ve öğretmenlerinden oluşan bir orkestra kurulmuştur. Kurulan bu orkestra daha sonra İstanbul Şehir Orkestrasının da temellerini hazırlamıştır. Rey, bu yıllar içinde aynı zamanda Ankara Radyosunda şeflik görevini de yürütmüştür. İki yılını Ankara’da geçiren Rey, İstanbul’a geri dönüş yapmıştır.

19 Kasım 1949 yılında İstanbul Radyosu deneme yayınları yapmış, bunun sonrasında da program yayınına başlamıştır. İstanbul Radyosu Senfoni Orkestrası kuruluş aşamasında gene İstanbul Filarmoni Orkestrası’nın elemanlarının bulunduğu bir kadro oluşturulmuştur.

Ve tüm bu müzisyenler amatör ruhla, asla bir tek kuruş bile ücret almadan orkestrada görevlerini sürdürmüşlerdir.

1972 yılında Şehir Orkestrası, konservatuvar öğrencilerinden seçilenler ve çeşitli yerlerden gelen müzisyenlerle harmanlanarak, İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası adını alarak faaliyetlerine başlamıştır. Rey, 1973 yılında konuk şef olarak Devlet Senfoni Orkestrasında görev yapmıştır. (Ali, 1995, s.67-68).

Besteci yurtdışı konserlerinde kendi bestelerinden seçtiklerini de yönetmiş ve bu sayede Türk müziğimizin çok seslendirilmiş türlerini Batı'nın kültür çevrelerine en güzel biçimde tanıtmıştır (Rey, 2007, s.120).

Cemal Reşit Rey'in İcracı Yanı

Cemal Reşit Rey, aileden ve özel olarak konservatuvarlarda aldığı piyano dersleri sayesinde, piyanistliğini sağlam temeller üzerine oturtmuştur. Piyanistliği gayet yüksek bir seviyeydi. Eserleri çok hızlı okuyup deşifre etmesi onun ne kadar başarılı bir piyanist olduğunun en büyük kanıtı idi. Tabii bu değil, yarattığı piyano konçertoları, sonatlar, fanteziler, varyasyonlar gibi eserleri onun ne kadar önemli ve büyük bir piyanist olduğunu gayet net ortaya koyuyordu.

Cemal Reşit, piyanistliğinde, belli bir tarza, kalıba bağlı kalmamıştır. Kendi yorumunu her zaman için fark ettirmiştir. Parmak numaraları olsun, egzersizler olsun hep kendi bildiği gibi uygulamıştır. Zamanın en önemli piyanistleri onun piyanistliğine hep gıptayla bakmışlardır (Yürük, 2006, s.36).

Cemal Reşit Rey, piyanist, orkestra şefi ve besteci olarak etkinliklerini Türkiye'nin yanı sıra yurtdışında da sürdürdü.1926 yılında konserlerinde piyano eşliklerini yaptığı bir çoksesli konservatuvar korusu kurdu. İyi bir eşlikçi olarak tanınan Cemal Reşit Rey, Vasa Prihoda, Pierre Fournier, Caulette Franz gibi dönemin ünlü sanatçılarına yaptığı piyano eşliklerinde ustalığını, onlardan aldığı övgülerle kanıtlamıştır.

Cemal Reşit Rey, İstanbul Radyosu'nda etkinliklerde bulunmuştur. Şehir Orkestrası ile 1949'dan itibaren "Radyo Senfoni" adı altında, önceleri haftada bir, daha sonra iki defa olmak üzere konserler vererek, İstanbul'un müzik yaşamına bir yenilik daha eklemiş, 1952'den itibaren "Piyano Dünyasında Gezintiler" adıyla, açıklamalı piyano programları sunmaya başlamıştır. Uzun yıllar sürdürdüğü bu programlarda, hem kendi piyano parçalarını, hem de piyano literatürünün en tanınmış eserlerini açıklayarak çalmıştır.(Aydın,2003,s.28-29)

Cemal Reşit Rey'in Eğitimciliği

Cemal Reşit Rey, yurt dışındaki eğitimini tamamladıktan sonra ülkeye dönüp konservatuvarda tam donanımlı bir eğitmen olarak göreve başlamıştır. Rey, giyimi, kuşamı, titizliği, kibarlığı ve hatta konuşması ile bir Fransız delikanlısı gibidir. Bunun yanında, yirmili yaşlara bile daha gelmediği halde, uyguladığı disiplin, gösterdiği olgunluk ve sert tavır, adeta bir Osmanlı efendisini andırmaktadır.

Rey, derslerde tüm yeteneğini sergilerdi. Öğrenciler için yepyeni, keşfedilmeyi bekleyen bir dünyaydı. Bildiği her şeyi öğrencilerine aktarmaktan çekinmezdi.

Cemal Reşit Rey'in bütün öğrencilerinin tek ortak düşüncesi onun baslı basına bir okul olduğudur. Konuyu anlatmaya başladığında, konuya bağlı her şeyi vurgulardı. Konuları en eski tarihinden başlayarak anlatır, teknik analizi yaparak bitirirdi.

Cemal Reşit, yabancı ülkede eğitim aldıktan sonra, oranın sağladığı olanaklardan vazgeçerek ülkesine gelmiş ve burada gösterdiği çabanın karşılığını da zaman içinde almıştır. Bunun için hiçbir Türk evladının yurt dışında kalmasını istemiyordu. Eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkelere dönüp görevlerini burada sürdürmeleri taraftarıydı. Suna Korat bir anısında şöyle bahsediyor: “Meslek yaşamımda üzüntülü bir dönemdi. Dış ülkelere uzun vadeli davetler alıyordum. Gitmek için kararsızken, Cemal Bey’e danıştım. Sakın ha! Sana burada, Türk operasının çok ihtiyacı var. Kısa kısa git ama kalma dışarıda, demişti. Memleketini çok seven bir insandı.” (İlyasoğlu, 1997, s.105). Yurtdışında edinilen bilgi birikimlerinin ve deneyimlerin ülkemiz için hizmete dönüştürülmesi anlayışına sahip bir kişiydi.

Bülent Tarcan, Cemal Reşit Rey için; “O hiçbir zaman kuru ve skolastik bir öğretim görevlisi olmadı. Sanatın retorik kurulumlarını kapatarak, özünü ve güzelliğini öğretmeye çalışan bir artistti” demiştir (Rey, 2007, 127).

Çirkinliğin, karanlığın içinde bile bir güzellik, aydınlık bulan Cemal Reşit Rey, aynı zamanda çok iyi bir öğretmen olmuştur. Derslerde çok toleranslı olan bestecinin sohbet kıvamında geçen dersleri sayesinde, öğrenciler sıkılmamış ve onun ağzından çıkan her kelimeyi belleğine kaydedip geleceğin iyi müzisyenleri olmuşlardır.

“Analiz Müzikal” derslerinde bir opera yapıtını tüm karakteriyle ve orkestra bölümleriyle piyanoya uyarlamış, Fransızca söylediği gibi, Türkçe açıklamalarını yaparak; yazıldığı dönemi anlattığı gibi bestecisi ve çağdaşları üstüne de bilgi vererek aktarmıştır (Türe, 1997, s.3-9).

Cemal Reşit Rey’in Eserleri ve Aldığı Ödüller

Cemal Reşit Rey’in eserleri üç döneme ayrılır.

Birinci Dönem (1926–1930)

Bu dönem yapıtlarında halk ezgilerinden esinlenmiştir. Anadolu halk ezgilerine daha değişik boyutlar kazandırmış ve Avrupa'daki konserlerinde bunlardan örnekler vermiştir. 12 Anadolu Türküsü- Türk Manzaraları - Bebek Efsanesi - Anadolu İzlenimleri ve Karagöz eserleri bunun en belirgin örnekleridir.

İkinci Dönem (1931–1946)

Bu dönem yapıtlarında genellikle Türk klasik müziği esinlenmeleri yer almaktadır. Bunlara konçertolar, operet ve revüler, marşlar ve tiyatro müzikleri de eklenir. Bu eserlerden bazıları: Onuncu Yıl Marşı - Lüküs Hayat – Mevlana'nın Mesnevi Mukaddimesi - Çelebi Operası - Suna Kan için yazdığı " Andante Allegro" su ve diğerleridir.

Son Dönem (1950–1983)

Bu bölümde de yine senfonik şiirler, operetler, senfonik rapsodiler, pürelüdlar, doğaçlamalar, opera ve şan orkestrasyonları ve Türk müziğine batı uyarlamaları yer alır.

Operaları:

- Faire Sans Dire, tek perde. Libretto: Ekrem Reşit Rey (Alfred De Musset'ten yararlanılarak) 1920
- Yarın Marek, üç perde, dört tablo. Libretto: Xaiver Fromentin 1920
- Sultan Cem, beş perde, on iki sahne. Libretto: Ekrem Reşit Rey (Roussel Despierre'nin senaryosuna göre) 1924
- Zeybek, üç perde. Libretto: Ekrem Reşit Rey 1926.
- Köyde Bir Facia, tek perde. Libretto: Ekrem Reşit Rey 1929.
- Çelebi, dört perde. Libretto: Ekrem Reşit Rey 1942 – 1945. Orkestrasyonunun tamamlanması 1973.

Operet ve Müzikalleri:

Cemal Reşit Rey'in bu alandaki çalışmalarının librettolarını Ekrem Reşit Rey yazmıştır.

- La Petit Chaperon Rouge, iki sahne, 1920.
- Üç saat, üç perde, 1932.
- Lüküs hayat, üç perde, 1932.
- Deli Dolu, üç perde, 1934.
- Saz Caz, üç perde, 1935.
- Maskara, üç perde, 1936.
- Hava Cıva, üç perde, 1937.
- Yaygara 70, 1969.
- Uy Balon Dünya, 1970.
- Bir İstanbul masalı, 1971.

Cemal Reşit Rey'in ayrıca üç müzikal komedisi (revü'sü) vardır.

- Adalar Revüsü, 1934.
- Alabanda, 1941.
- Aldırma, 1942.

Orkestra Yapıtları :

- Bebek Efsanesi (Senfonik Şiir), 1928.
- Karagöz (Senfonik Şiir), 1930 – 1931.
- Enstantaneler (Senfonik İzlenimler), 1931.
- Scéne Turques (Halk Dansları Üzerine) Dört Parça, 1928.
- Paysages de Soleil (Senfonik İzlenimler), 1931.
- Initiation (Senfonik Şiir), 1935.
- Senfoni No:1, 1941.
- L'appel (Senfonik Şiir), 1953.
- Fatih (Senfonik Şiir), 1953.
- Kâtibim (Piyano ve Orkestra Çeşitlemeler), 1953.
- Senfonik Konçerto (İkili orkestra için), 1963.
- Senfoni No:2, 1969.
- Türkiye (Senfonik Rapsodiler).
- 50. Yıla Giriş (Senfonik Bölüm), 1973.

Konçertoları:

- Konçerto Kromatik (Piyano ve Orkestra için), 1932 – 1933.
- Keman Konçertosu, 1939.
- Piyano Konçertosu, 1949.
- Gitar Konçertosu, 1978.

Konçertant Parçaları:

- Introduction and Dance (Viyolonsel ve Orkestra için), 1928.
- Konçertant Parçalar (Viyolonsel ve Orkestra için), 1955.
- Andante ve Allegro (Keman ve Yaylılar Orkestrası için), 1967.

Oda Müzikleri:

- Sonat (İki Piyano için), 1924.
- Kentet (Beş Üflemeli Çalgı için), 1932.
- Ondes Martenot ve Yaylı Çalgılar için Poem, 1934.
- Yaylı Çalgılar Kuarteti, 1935.
- Kısa Parça (Keman ve Piyano için), 1936.
- Kuartet (Piyano ve Yaylılar için), 1938 – 1939.
- Sextour (Tenor, Piyano ve Yaylılar Dörtlüsü için), 1939.
- Colloqye Instrumental, 1957.
- Prelüd ve Füg (İki Piyano için), 1969.

Şan ve Orkestra Eserleri:

- Anadolu Türküleri (Dört Parça), 1926.
- İki Anadolu Türküsü, 1930.
- Mystique (Mevlana'nın "Mesnevi" Mukaddimesi), 1938.
- Üç Anadolu Türküsü, 1970.
- Vokal Fantezi, 1980.

Şan ve Piyano Eserleri:

- Je Me Demande, (Şiir: Ekrem Reşit Rey), 1919.
- Üç Melodi (Paris'te Fromont Yayınevinde basılmıştır), 1920.
- Initiales sur un Banc (Şiir: Ekrem Reşit Rey), 1921.
- Chanson du Printemps (Şiir: Ekrem Reşit Rey), 1922.
- Au Jardin (Şiir: Philoxene Boyer), 1923.
- L'Offrande Lyrique (sekiz ezgi), 1923.
- Nocturne (Şiir:Ekrem Reşit Rey), 1925.
- 12 Anadolu Türküsü (Paris'te Heugel Basimevi'nce yayınlandı), 1927.
- Vatan (Hulusi Öktem'in "Mekteplerde Musiki" adlı kitabında yayınlanmıştır, 1930.
- Dört Melodi (Şiirler: Baki Süha Ediboğlu), 1956.

Koro Eserleri:

- Anadolu Halk Türküleri (Dört sesli koro için), 1926.
- İki Parça (Eşliksiz kadın korusu için "Yunus Emre'nin şiirleri üzerine", 1936.
- On Halk Türküsü (Dört sesli koro ve piyano için), 1963.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırğız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Marşları:

- 10 . Yıl Marşı (piyano ve şan; bando için düzenlemeleri yapılmıştır), 1933.
- Denizciler Marşı (Şan ve piyano için; bando düzenlemeleri yapılmıştır), 1935.
- Yedek Subay Marşı (Piyano ve bando düzenlemesi yapılmıştır), 1940.
- 100. Yıl Marşı, 1981.

Sahne Müzikleri:

- Özyurt, 1933.
- Makbet, 1934.
- Kral Lear, 1936.
- Hamlet, 1936.
- Benli Hürmüz (Radyo yayını için).

Piyano Yapıtları :

- Scène Turques, Anadolu Türküleri üzerine 6 parça (Heugel Yayınevi, Paris), 1928.
- Paysages de Soleil, (Anadolu Halk Dansları üzerine 6 parça), 1930 – 1931.
- Sonat, 1936.
- Pelerinages Dans la Ville Qui N'est Plus que Souvenir (Ankara Devlet Konservatuvarı Yayını), 1940 – 1941.
- Fantezi, 1948.
- İki Parça, 1959.
- On Halk Şarkısı (koro şarkılarının piyano uyarlaması, Ankara Devlet Konservatuvarı Yayını), 1967.

Ödülleri, Payeleri, Nişanları:

- Cenevre Konservatuvarı Solfej Birincilik Ödülü (1914-1915)
- Cenevre Konservatuvarı Piyano Birincilik Ödülü (1914-1915)
- Cenevre Konservatuvarı Solfej Birincilik Ödülü (1915-1916)
- Cenevre Konservatuvarı Piyano Birincilik Ödülü (1915-1916)
- İspanyol Hükümeti'nin Alfonso el Sabio Nişanı (1953)
- İtalyan Hükümeti'nin Stella Della Solidarieta Nişanı (1957)
- Fransız Hükümeti'nin Chevalier de la Legion d'Honneur payesi, Fransız Hükümeti'nin Officier de la Legion d'Honneur Payesi
- İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Osman Hamdi Ödülü (1981)
- Atatürk Sanat Armağanı (1981)
- Devlet Sanatçısı Ünvanı (1981)
- Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Profesörü (1984)
- Sevda-Cenap And Vakfı Altın Onur Madalyası (1995)

Sonuç

Cemal Reşit Rey, birçok ilke imza atmış bir şahsiyet olarak dikkat çekmektedir. Cumhuriyet'in ilk Batı müziği kurumunda eğitimlik, bestecilik, piyanistlik, kuruculuk ve şeflik yapan Cemal Reşit'in ilkleri arasında, ilk koro, ilk kuartet, ilk orkestra, ilk radyoyu kuruşu, ilk müzikseverler derneğini kuruşu, ilk senfonik şiiri, ilk senfoniye besteleyişi ve yurt dışında ilk kez bir Türk'ün yapıtının seslendirilişi vardır. Ağabeyi Ekrem Reşit ile yazdıkları Üç Saat, Lüküs Hayat gibi operet ve revüer, Onuncu Yıl Marşı, bugün hala dillerdedir. Enstantaneler, Fatih Senfonisi, Katibim Çeşitlemeleri, Pişano için Prelüd ve Fügler, Çelebi Operası başlıca büyük yapıtlarıdır. Cemal Reşit Rey, melodi çizgisine bağılı, modal ve klasikleşmiş kalıplar içindeki besteciliğinin son döneminde, kendi düşlem dünyasını arayan bir tavır sergilemiştir (Uslu, 2009, s.139).

Cemal Reşit Rey, "Türk Beşleri" diye adlandırılan ve Çağdaş Türk Müziği'nin oluşumunda büyük emekleri bulunan grubun bir üyesidir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yaratıcı çalışmalarıyla, eğitimci ve sanatçı kimliğiyle üst düzey hizmetlerde bulunan Cemal Reşit Rey, kendi kültür unsurlarımızı eserlerine yansıtarak da önemli bir sorumluluğı yerine getirmiştir. Müziğimizin uluslar arası düzeyde tanıtılmasında ve temsil edilmesinde gösterdiği çaba ve çalışmalar, Cemal Reşit Rey'i değerli ve başarılı kılan unsurlardandır.

Ülkemizde çoksesli müziğin kökleşmesinde, yaygınlaşmasında, Cemal Reşit Rey'in özellikle kendi döneminde üst düzey çalışmaları ve büyük katkıları olmuştur. Çoksesli müziğin günümüze gelişerek taşınmasında da Cemal Reşit Rey'in ektiği tohumların, bıraktığı ürünlerin ve etkinin büyük önemi bulunmaktadır.

Oldukça farklı yeteneklere sahip bir kişilik olarak, Cemal Reşit Rey, Türk müzik eğitiminin gelişerek kalkınmasında, büyük emekleri ve mücadeleleri bulunan bir değerdir.

Yurtdışından aldığı müziksel bilgi birikimlerini hiç beklemeden ve ara vermeden ülkesine hizmet olarak taşıyan Cemal Reşit Rey, yetiştirdiği çok sayıda öğrencisini de eğitim ordusuna kazandırmıştır. Besteci yönünün bir bölümünü üst düzey çalgısal yapıtları üretmeye ayırırken, eğitim müziğini hiç ihmal etmemiş ve çok sayıda ve yararlanılabilecek nitelikte, çalgıya ve sese yönelik dağar üreterek, bunları müzik eğitime kazandırmıştır. Müziğine verdiği önemin yanı sıra kendisini birçok konuda donanımlı kılarak, kişiliği ve davranışlarıyla da çevresindekileri etkileyebilen bir eğitimci olmuştur. İnançlı ve hümanist yanı Cemal Reşit Rey'in yaşamında belirgince fark edilmiştir. Bilgisini ve tecrübelerini çevresiyle paylaşması Cemal Reşit Rey'in özelliklerindedir.

Müzik sanatına ve eğitim müziğine önemli hizmetleri ve katkıları bulunan, uluslar arası bir kariyeri hakkıyla elde eden Cemal Reşit Rey'in eserleri, mutlaka değerlendirilmeli ve yaşatılmalıdır. Onun ürettiği farklı türdeki ve özellikteki eğitim müziği dağarından mutlaka yararlanılmalıdır. Cemal Reşit Rey, çok yönlü ve örnek gösterilebilecek nitelikteki bir sanatçı olarak müzik kitaplarında ve ansiklopedilerinde hak ettiği değeri görmeli, her neslin onu yakından tanınmasına ortam ve fırsat sağlanmalıdır. Bu tür uygulamalar, içimizden yetişen önemli değerlerin yaşatılması açısından da önemli ve gereklidir.

KAYNAKÇA

- Ali, F. (1995). Cemal Reşit Rey' e Armağan. Ankara: Sevda-Cenap And Vakfı Müzik Yayınları.
- Altar C. M. (1982). “Atatürk’ün Evrensel Kişiliğinde Kültürün Yeri” Atatürk Türkiye’inde Müzik Reformu Yılları. İstanbul: Filarmoni Derneği Yayınları.
- Aydın, Y. (2003). Türk Beşleri. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları
- Güler, G. (2010).Cemal Reşit Rey’in Çağdaş Türk Müziğine Katkıları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- İlyasoğlu, E. (1997). Cemal Reşit Rey Müzikten İbaret bir Dünyada Gezintiler. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- İlyasoğlu E. (1999). “Yirminci Yüzyılda Evrensel Türk Müziği”, Cumhuriyetin Sesleri, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İlyasoğlu, E. (2005). Cemal Reşit Rey - Müzikten İbaret Bir Dünyada Gezintiler.İstanbul: Dünya Yayıncılık
- İlyasoğlu, E. (2007). 71 Türk Bestecisi. İstanbul: Pan Yayıncılık
- Paçacı G. (1999). “Cumhuriyet’in Sesli serüveni”, Cumhuriyet’in Sesleri, İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları.
- Rey, C.R. (2007). Orkestra Yazıları (1. Basım). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Türe, F. (1997). Bir Usta, Bir Dünya: ‘Cemal Reşit Rey’, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Say, A. (1987). Müzik Ansiklopedisi. Ertuğrul Oğuz Fırat’ın Yazdığı “ Çağdaş Müzik ” Maddesi.
- Say, A. (2006). Müzik Tarihi. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları
- Say, A. (2010). Besteciler, Yorumcular, Eserler, Kavramlar Müzik Ansiklopedisi. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları
- Uslu, M. (2009). Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye’de Müzik Eğitimi Üzerine Bir Çalışma, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Yürük, C. F. (2006). Cemal Reşit Rey: Türk Müzik Eğitime ve Çağdaş Türk Müziğine Katkısı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.